

бібліотека ; уклад.: Наталія Миколаївна Ніколаєнко, Ірина Миколаївна Пяткова. – Харків : УПА, 2010. – 67 с.

2. Лобановська І. Г. Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: комплексний підхід / І. Г. Лобановська // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали конф., 12–13 трав. 2010 р. / М-во освіти і науки України, НАПН України ... Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]. – Київ, 2010. – С. 63–65.

3. Моторина А. Н. Лингвистическое обеспечение предметного поиска в электронном каталоге / А. Н. Моторина, А. В. Шкиркова // Библиотека вуза и информатизация общества: возможности и перспективы : зональная конф., 13–15 апр. 1998 г. / Южно-Урал. гос. ун-т. – Челябинск, 1998.

4. Пирумова Л. ИПЯ – язык, который надо знать: о роли лингвистического обеспечения в развитии информационно-поисковых систем библиотек / Лидия Пирумова // Библиотека. – 2006. – № 10. – С. 61–65.

5. Скарук Г. А. Тематический поиск в электронном каталоге: проблемы лингвистического обеспечения / Г. А. Скарук // Библиотековедение. – 2001. – № 3. – С. 48–57.

*Н. Є. Зоріна,
науковий співробітник
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського*

**Авторитетний файл «Предметні заголовки»
з питань освіти, педагогіки та психології:
формування, підтримування, використання**

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського є головним галузевим науково-інформаційним, методичним і координаційним центром мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Пріоритетом її діяльності, як сучасної наукової бібліотеки, є активне формування й розвиток повноцінного інформаційного ресурсу, науково-інформаційне забезпечення інноваційного розвитку освіти, педагогічної науки і практики.

Якісне забезпечення інформаційних потреб користувачів можливе лише за умови ефективного пошуку документів, результати якого мають бути

релевантними запиту, тобто зміст документа, знайденого в результаті пошуку, має відповідати змісту інформаційного запиту.

Автоматизація процесів каталогізації та можливість здійснювати в базах даних (БД) тематичний пошук спонукали до смислового опрацювання документів, упровадження й використання інформаційно-пошукових мов (ІПМ) предметного типу.

Предметизація як вид індексування документів базується на предметній класифікації документів і передбачає відображення змісту документа в понятійній системі природної мови у вигляді предметних рубрик (ПР) – елемента ІПМ, призначеного для описування змісту й формальних ознак документів або запитів. Однією з функцій ПР є термінологічна, спрямована на максимально точне відображення предмета документа й правильне застосування сучасної наукової термінології у формулюванні предметних заголовків і підзаголовків, що допомагає користувачам ознайомлюватися з прийнятими в науці й практиці науковими термінами й опановувати їх, забезпечує розуміння того чи іншого терміна та його зв'язки з іншими термінами.

Застосування предметизаційної ІПМ потребує глибокого знання наукової термінології як від каталогізатора, так і від користувача, а мовні засоби електронного каталогу (ЕК), з одного боку, повинні мати достатню функціональну повноту для забезпечення виконання різноманітних пошукових завдань, а з іншого – мають бути адаптовані й для непідготовлених користувачів.

Електронна каталогізація, зберігаючи основні принципи традиційного опрацювання документів, надає більше можливостей для використання предметизаційної ІПМ. Зокрема, в електронному середовищі втрачає актуальність питання щодо обсягу та кількості термінів індексування. Можливість присвоїти документу більшу кількість ПР сприяє глибшому, точнішому, адекватному розкриттю змісту документа.

Перевага пошуку за предметними рубриками полягає в тому, що кожна ПР є закінченою думкою й надає точну інформацію про документ, а комплекс ПР з усіма підзаголовками дає можливість розкрити предмет багатоаспектно, що забезпечує точний результат і значно знижує рівень інформаційного шуму. Однак мова ПР є ефективним засобом індексування й пошуку інформації лише за наявності єдиної системи предметизації та стандартизованого словника предметних рубрик, представленого у формі авторитетного файлу (АФ). Крім того, в умовах швидкого накопичення обсягів інформації та розвитку корпоративних міжбібліотечних об'єднань важливим чинником успішного функціонування автоматизованої системи пошуку й доставки до-

кументів є одноманітність введення інформації. Розв'язання цієї проблеми ми вбачаємо у впровадженні в процес предметизування документів авторитетного контролю, що виконує функцію організації та підтримки усталених форм заголовків і є ефективним інструментом уніфікації. Одним з напрямів цієї діяльності є формування галузевого авторитетного файлу «Предметні заголовки» (АФ «ПЗ») з питань освіти, педагогіки та психології.

Першим, підготовчим етапом роботи зі створення АФ «ПЗ» в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стала підготовка практичного посібника «Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології» та «Словника предметних заголовків», який є невід'ємною і надзвичайно важливою складовою частиною посібника. У процесі формування Словника ПЗ автори намагались максимально врахувати потреби як каталогізаторів, так і користувачів, забезпечити максимальну точність і науковість формулювань термінів, зручність користування й можливість ефективного пошуку для користувачів різного рівня підготовленості. У Словнику ПЗ укладачі прагнули максимально дотримуватись вимог, що висуваються до мови предметних рубрик, оскільки саме використання АФ «ПЗ» допоможе повно й точно передавати зміст документів, відображених в ЕК.

Словник налічує близько 2 000 термінів і є базовим для формування АФ «ПЗ». Це перша в Україні спроба створення на наукових засадах україномовного галузевого словника предметних заголовків для предметизування документів, на основі якого можна здійснювати предметне індексування документів і предметний пошук в ЕК. У Словнику ПЗ застосовано сучасну українську наукову термінологію за винятком понять, більш відомих користувачам в іншомовному варіанті, або тих, що не мають еквівалентів українською мовою. Форму уніфікованих заголовків встановлено за авторитетними джерелами – законами України, державними стандартами, енциклопедіями, термінологічними словниками, довідниками тощо.

Формування авторитетних записів в БД АФ «ПЗ» здійснено згідно з інструкцією «Формування бази даних Авторитетного файлу «Предметні заголовки» електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського», яка регламентує цей процес в режимі автоматизованого опрацювання документів для організації ЕК на базі програмного забезпечення САБ «ІРБІС». В Інструкції детально описано технологію створення авторитетних записів (АЗ), визначено список обов'язкових полів і підполів, розкрито їхній зміст, а також описано процес редагування АЗ.

Список предметних заголовків у Словнику представлено у вигляді таблиці, яка містить всі головні складові для створення авторитетного запису в САБ «ІРБІС» (рис. 1)

Предметний заголовок	Тлумачення термінів	Неприйняті заголовки ПР, від яких формуються посилання „Див.” до прийнятого заголовка. Самостійні АЗ не створюються	*Позначка	Зв'язані прийняті заголовки ПР, до яких формуються посилання „Див. також” від прийнятого заголовка. Потрібні самостійні АЗ
А				
Арт-педагогіка	Напрямок педагогічної науки, що базується на таких галузях наукового знання, як психологія, мистецтво, педагогіка. Функція А. – забезпечити розроблення теорії та практики особистісно орієнтованої естетичної освіти, основна мета якої – розвиток емоційно-чуттєвої культури і збереження душевного спокою особистості	Артпедагогіка Естетопедагогіка Психопедагогіка мистецтва	Ш А А	Педагогіка Педагогіка мистецтва Естетичне виховання
Арт-терапія	Напрямок і метод психотерапії, психокорекції та реабілітації, окрема форма терапії творчістю, пов'язана, головню, з так званими візуальними мистецтвами – живописом, графікою, фотографією, скульптурою, а також їх різними комбінаціями з іншими формами творчої діяльності	Арттерапія Артотерапія	Ш А А	Психотерапія Музикотерапія Казкотерапія

Рис. 1 Фрагмент «Словника предметних заголовків»

Для уникнення збільшення обсягу БД, підвищення рівня уніфікування й зменшення інформаційного шуму ухвалено методичне рішення щодо створення однорівневих записів без тематичних, географічних, хронологічних і формальних підзаголовків. Підполя «Тематичний підзаголовок», «Географічний підзаголовок», «Хронологічний підзаголовок» і «Формальний підзаголовок» каталогізатор заповнює безпосередньо під час опрацювання документів із застосуванням відповідних вбудованих словників після введення предметного заголовка через *AUTHORITY-файл*.

Сьогодні БД АФ «ПЗ» налічує близько 1600 авторитетних записів, частина з яких сформована з відповідними посиланнями й довідковою інформацією, а частина, створена автоматично в результаті формування зв'язаних ПЗ (через посилання «Див. також»), потребує подальшого доопрацювання.

Для забезпечення високої точності, глибини та якості предметизації АФ «ПЗ» потрібно постійно розвивати і підтримувати в актуальному стані для того, щоб він відображав новітню спеціальну термінологію, удосконалювати довідково-пошуковий апарат, у разі потреби здійснювати редагування АЗ.

Оскільки сфера освіти в Україні перебуває у стані реформування та зазнає істотних змін, освітня термінологія також змінюється. У вересні 2017 р. набрав чинності новий Закон України «Про освіту», який передбачає суттєве реформування системи освіти і є базовим для усіх інших спеціальних законів у сфері освіти. Зокрема, у цьому Законі наведено основні терміни й визначення базових понять освітньої галузі, а також значення, в яких ці терміни вживають. Цілком зрозуміло, що ці зміни мають бути відображені в АФ «ПЗ», а формулювання предметних заголовків в АФ потрібно привести у відповідність з термінологією, вживаною в сучасному українському законодавстві. Приміром, згідно з Законом України «Про освіту» слова «*навчальні заклади*», потрібно замінити на «*зклади освіти*» (для усіх видів навчальних закладів). Отже, всі авторитетні записи, які містять слова «*навчальні заклади*», підлягають редагуванню. Ми не вилучаємо з АФ «ПЗ» авторитетні записи, що містять термін «... *навчальні заклади*», оскільки до недавнього часу його використовували в процесі опрацювання документів і в ЕК є значна кількість БЗ саме з такими ПЗ. Проте, надалі слід застосовувати ПР із заголовком «*Зклади... освіти*». Таким чином, якщо якийсь термін до певного часу був представлений в АФ «ПЗ» як основний, але з часом його формулювання змінено, згідно з Інструкцією для нової основної форми заголовка ми створюємо новий авторитетний запис, а «застарілий» термін використовуємо як зв'язану форму предметного заголовка з відповідними інформаційними примітками і поясненнями, наприклад: «*Див. також під предметною рубрикою...*», або більш розширене пояснення: «*З 09.2017 р. згідно з Законом України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р. застосовувати предметний заголовок...*» із зазначенням у відповідному полі нового заголовка ПР.

Отже, застосування такого засобу уніфікації як авторитетний файл в процесі опрацювання документів створить умови для забезпечення максимальної точності, конкретності, чіткості в розкритті їхнього змісту, а також розширить можливості для досягнення максимальної ефективності пошуку в ЕК. У перспективі, після завершення формування БД АФ «Предметні заголовки», предметизацію документів в електронному каталозі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського плануємо здійснювати винятково з використанням авторитетного файлу.

Список використаних джерел:

1. Антоненко І. П. Поняттєве забезпечення авторитетного контролю / Ірина Антоненко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 37. – С. 7–18.

2. Зоріна Н. Є. Авторитетний файл предметних заголовків як засіб організації тематичного пошуку в електронному каталозі / Наталія Зоріна // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 9. – С. 29–34.

3. Кушнарєнко Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – 4-те вид., перероб. і доп. – Київ : Знання, 2006. – 334 с.

4. Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології : практ. посіб. / уклад.: І. Г. Лобановська, Н. Є. Зоріна ; наук. ред. І. Г. Лобановська // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – Вип. 4 : Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу. – С. 401–538.

5. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> – Назва з екрана. – Дата доступу 02.05.2018.

*С. Г. Коваленко,
науковий співробітник
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського*

Авторитетний файл «Колективні автори» як засіб ідентифікації та репрезентації наукової установи

База даних авторитетного файлу «Колективні автори» (АФ «КА») електронного каталогу (ЕК) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського створена у 2006 році на базі програмного забезпечення САБ «ІРБІС» на основі карткової картотеки назв колективних авторів. Джерелами створення АФ «КА» стали також офіційні видання Національної академії наук, Національної академії педагогічних наук та інших галузевих академій наук України, інформація з довідкових видань (енциклопедій, довідників), офіційна інформація з сайтів установ та організацій, їхніх видань тощо.

Формування й ведення АФ «КА» гарантує уніфікацію назв колективів і організацій разом із варіантними формами назв, повноту відомостей про назви, а також створення єдиної системи посилань із відповідними поясненнями. Застосування офіційної назви установи є кращим засобом ідентифікації,